ЄВРОПА 15.02.2023 | Александр Квасневський

Шанс, який лежить у руїнах

Війна в Україні має призвести до нової європейської східної політики, закликає Александр Квасневський. Треба проявити сміливість.

Двадцять четверте лютого 2022 року, безумовно, стало переломним моментом у сучасній історії міжнародних відносин на рівні Європи, або ж навіть усього світу.

До цього дня початку агресії Росії проти України європейці сподівалися, що великий сусід на Сході зможе після закінчення холодної війни стати надійним партнером. Звісно, ніхто не забув, що Москва анексувала Крим і спровокувала війну на Донбасі, втручалася в закордонні вибори й референдуми та руйнувала сирійські міста. Політичний діалог уже вісім років не просувався. Водночас європейці торгували з російськими державними компаніями, вели справи з олігархами і прагнули до співпраці з Кремлем для вирішення проблем в інших регіонах світу. Зміна політичної карти за допомогою сили ніколи б не стала прийнятною, але відчувалася дещо наївна віра в те, що в якийсь момент ця ситуація перестане впливати на повсякденні справи.

Чи прогледів Захід зміни в політиці Москви? Сьогодні дійсно може скластися враження, що деяким політикам знадобилося занадто багато часу для визнання того, що Володимир Путін – не Борис Єльцин. Як спільнота, ми не змогли усвідомити схильність нового президента і нових еліт до імперіалізму або загалом зрозуміти прагнення росіян «підняти Росію з колін» (яке, очевидно, витіснило бажання бути багатими, жити у відкритому суспільстві та мати впорядковану державу). Ігнорували дедалі більше доказів: дві війни в Чечні, війну в Грузії, численні заморожені конфлікти на пострадянському просторі, агресивні заяви, які сприймалися як перебільшення (наприклад, на Мюнхенській безпековій конференції 2007 року). Тривога сусідів Росії не була почута. Їхні попередження про неминучі зловживання щодо проєктів «Північного потоку», які політизують газовий ринок і розширять можливості Росії чинити тиск як на Центральну, так і на Західну Європу, є яскравим прикладом такої хибної легковажності.

Колишня траєкторія відносин тепер добігла кінця. Важко уявити собі в найближчі десятиліття зовсім іншу Росію, сумісну із західним баченням політичних та економічних відносин на Старому континенті та у світі. Тому НАТО і Європейському союзу необхідно буде розробити нові стратегії, спрямовані на оптимальний захист інтересів безпеки своїх держав-членів.

Порядок, який, найімовірніше, виникне після війни в Україні, буде заснований на суперництві та розмежуванні, а не на співчутті та прагненні до згоди.

Санкції проти Росії мають залишатися чинними доти, доки вона не припинить військову інтервенцію в Україні, не виведе свої війська і не примириться з відновленням і повним дотриманням національних кордонів станом на 1991 рік

Росію, як і раніше, звинувачуватимуть у порушенні міжнародного права, звірствах, агресії та імперіалізмі. У своїй Стратегічній концепції 2022 року НАТО визначило її як «найсерйознішу і найбезпосереднішу загрозу» миру і стабільності в євроатлантичному регіоні. Європейський союз і його держави-члени явно дотримуються тієї самої думки. Це могло б змінитися лише в тому разі, якби демократична, неупереджена громадськість у Росії голосно про себе заявила. Тому слід припустити, що відносини між Заходом і Росією найближчими роками підтримуватимуться на низькому рівні. Переважатимуть недовіра і політика стійкості та стримування.

Санкції проти Росії мають залишатися чинними доти, доки вона не припинить військову інтервенцію в Україні, не виведе свої війська і не примириться з відновленням і повним дотриманням національних кордонів станом на 1991 рік (дату розпаду СРСР), зокрема кордонів, затверджених у Будапештському меморандумі 1994 року, де зазначено, що Крим є територією України. Повна або навіть поступова нормалізація відносин також має залежати від згоди Росії на видачу осіб, обвинувачених у скоєнні воєнних злочинів в Україні, на компенсацію супутньої шкоди, а також на припинення спроб прямо або побічно втручатися в демократичні процеси та процедури інших країн.

ЄС і європейським членам НАТО доведеться довести свій оборонний потенціал до рівня, достатнього для істотної противаги російському військовому потенціалу, хоч би яким застарілим він був. Після війни це вимагатиме збільшення витрат на оборону, хоча

дивіденди в наступні роки більш ніж виправдають витрати.

Західні країни мають бути готові покрити витрати на відновлення України відразу після припинення бойових дій. Оціночні потреби перевищили 350 млрд євро в червні та 600 млрд євро в листопаді 2022 року, а руйнування через атаки тривають. Хоча процес відновлення, безумовно, розвиватиметься завдяки узгодженим зусиллям партнерів з усіх регіонів, ці дії повинні мати очевидний європейський вимір. Ба більше, неминуче виникне очікування, що Німеччина візьме на себе провідну роль разом з США.

Процес зближення України з Європейським союзом, розпочатий у самому розпалі бойових дій, слід неухильно продовжувати і завершити якнайшвидше у формі членства в ЄС

Процес зближення України з Європейським союзом, розпочатий у самому розпалі бойових дій, слід неухильно продовжувати і завершити якнайшвидше у формі членства в ЄС, водночас уникаючи шкоди для згуртованості ЄС та її здатності діяти.

Паралельно з наданням допомоги Україні у зміцненні її демократії, верховенства права та ринкової економіки, що дасть їй змогу функціонувати в системі ЄС, самому Союзу доведеться пройти через суттєві внутрішні зміни. Україна прокладає шлях іншим зацікавленим країнам – країнам Західних Балкан, Молдові та Грузії, – яких не можна залишити осторонь. Організація, що складається з більш ніж 30 членів, повинна мати новий modus operandi та стати ще більш інтегрованою структурою.

Оскільки ці корегування стануть реакцією на загрозу безпеці, здатність ЄС діяти в цій галузі має стати однією з його нових особливостей. НАТО довело свою надійність у нинішній кризі, багато в чому завдяки діяльності президента Байдена, але Європа більше не може не реагувати на можливі ризики. Ці дві організації, звісно, мають бути взаємопов'язані, а не конкурувати і робити одну й ту саму роботу двічі.

Коли війна закінчиться, в України має бути право вступити до НАТО. Враховуючи її сильну, досвідчену армію і географічне положення, вона стала б цінним новим членом організації. На практиці це може статися навіть до розширення ЄС.

Коли війна закінчиться, в Україні має бути право вступити до НАТО

З огляду на глибокий розкол, що виникає в Європі між Заходом (ЄС, єврозоною, НАТО, їхніми членами та однодумцями) з одного боку та Росією і Білоруссю – з іншого, може бути корисно активізувати роботу ОБСЄ як каналу комунікації між цими сторонами, хоча ця організація мало що зробила в рамках запобігання та розв'язання конфліктів після 1989 року.

Усе вищесказане вимагає постійної консолідації євроатлантичної спільноти. Її здатність слідувати спільним курсом і ухвалювати спільні рішення практично без вагань (за винятком Угорщини) здивувала Владіміра Путіна і дотепер була такою ж вирішальною, як і рішучість України завдавати ударів Росії на фронті.

Виявилося, що наявні процедури та механізми як у ЄС, так і в НАТО можна легко адаптувати до нових вимог (наприклад, фінансування закупівель військової техніки, що спрямовується в Україну через Європейський фонд миру). Однак євроатлантична єдність була досягнута значною мірою завдяки практичному діалогу ad hoc, зокрема в неформальних форматах, і якоюсь мірою завдяки моральному тиску суспільства. Ухвалення рішень у таких ситуаціях тепер має бути інституціоналізованим і впорядкованим.

Для цього абсолютно необхідна згуртованість. Діалог ЄС з питань безпеки має стати постійним і структурованим. Євросоюзу слід відмовитися від вимоги одностайності у своїй Спільній зовнішній політиці та політиці безпеки, щоб сприяти ухваленню швидких рішень і гнучкому реагуванню на мінливі обставини. Верховний представник ЄС з питань цієї політики, у якого сьогодні фактично немає повноважень, має бути наділений реальними повноваженнями. Європейська служба зовнішніх зв'язків має бути перетворена на повноцінний дипломатичний корпус. Держави-члени повинні дати згоду на справжній обмін інформацією (включно з конфіденційними даними), отриманою їхніми розвідувальними і контррозвідувальними органами.

ЄС також має розвивати власний військовий потенціал, що складається з національних «важких» батальйонних бойових груп, повністю укомплектованих і оснащених, розміщених на відповідних національних територіях і готових до негайного розгортання, які б діяли відповідно до процедур, ідентичних процедурам НАТО. Для стримування післявоєнної Росії має вистачити двадцяти таких груп.

Цей комплекс заходів, безсумнівно, сприймається як непростий. Щоб переконати союзників і однодумців, будуть потрібні зусилля. Це може бути двостороння польсько-німецька (оскільки Польща і Німеччина – партнери, які вже мали різний складний досвід із Росією) або тристороння – через Веймарський трикутник – ініціатива. Звісно, запустити її можна буде після того, як усі партнери матимуть спільне бачення її функціонування.

Демократичний Захід зараз має досить рідкісну можливість. Він може знову, як і в 1989-1991 роках, позбутися тіні, яка вже кілька десятиліть затьмарює його можливості та політику. Водночас на практиці, можливо, вдасться об'єднати весь континент. Іноді важкі вихідні умови можуть призвести до чудових результатів. Було б прикро не скористатися цим шансом. Необхідними є насамперед творче лідерство і сміливість.

Цей текст є скороченим уривком з книгиThe Disruption of Eastern Policy: Looking East from Warsaw and Berlin.

Переклад з англійської Наталії Сліпенко.

Александр Квасневський
Варшава

Александр Квасневський (Aleksander Kwaśniewski) був президентом Республіки Польща з 1995 до 2005 року. Під його керівництвом Польщу прийняли до НАТО 1999 року і до Європейського союзу 2004-го. Він економіст і журналіст, виступає з лекціями по всьому світу. Також є членом опікунської ради Міжнародної кризової групи.